

**Een archeologisch inventariserend
veldonderzoek (IVO) door middel van
bureau-onderzoek en boringen, aan de
Wolddijk 77 en 79 te Zuidwolde,
gemeente Bedum (Gr.)**

A.J. Wullink & A. Wieringa

ARC-Rapporten 2005-84

Groningen
20 oktober 2005
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Syncera-De Straat heeft aan Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) opdracht verleend tot het uitvoeren van een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van een bureau-onderzoek en boringen, op een perceel aan de Wolddijk te Zuidwolde. De aanleiding tot het IVO wordt gevormd door de geplande nieuwbouw op dit perceel. De te onderzoeken locatie heeft een oppervlakte van circa 940m². Het bureau-onderzoek is uitgevoerd door drs. A.J. Wulink. De boringen zijn op 5 augustus 2005 geplaatst door een medewerker van Syncera-De Straat en beschreven door A. Wieringa namens ARC bv.

1.2 Ligging van de onderzoekslocatie

De onderzoekslocatie is gelegen in het buitengebied tussen Adorp en Noordwolde en beslaat één perceel dat bekend staat als Kadastrale gemeente Bedum, Sectie G, Perceel 969, gelegen aan de Wolddijk. Op dit perceel bevindt zich een zeer bouwvallige, tot werkplaats verbouwde, dubbele arbeiderswoning. De onderzoekslocatie is weergegeven in afbeelding 1 en 4.

1.3 Objectgegevens

ARC-Projectcode	2004/308
Provincie	Groningen
Gemeente	Bedum
Plaats	Zuidwolde
Toponiem	Wolddijk
CIS-code	13248
Kaartblad	7B
Coördinaten	233.550/587.745
Geologie	Formatie van Naaldwijk
Type bodem	Leek- of woudeerdgrond

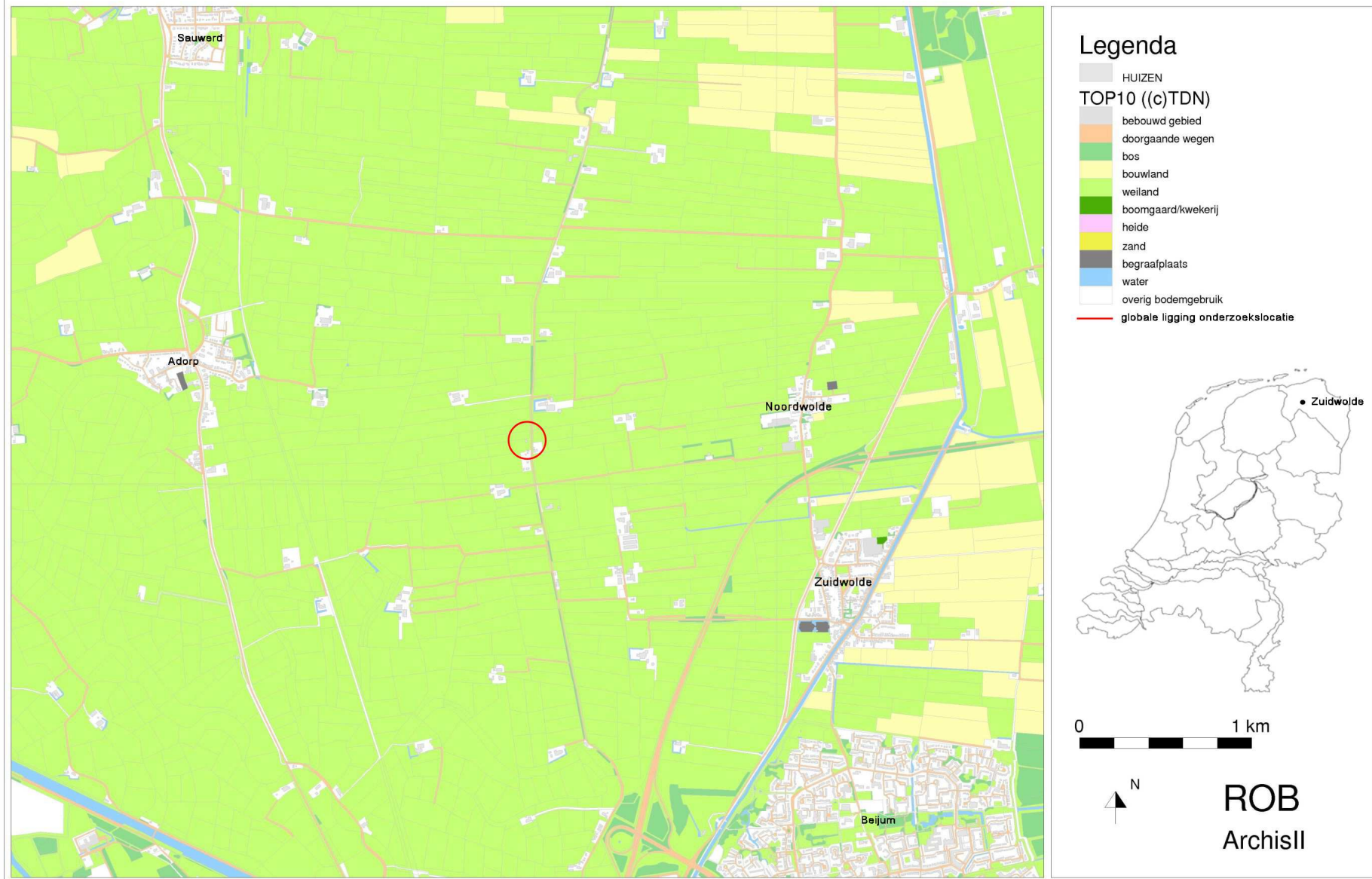
1.4 Doel van het onderzoek

Het inventariserend veldonderzoek bestaat uit een bureau-onderzoek, gevolgd door een booronderzoek. Het bureau-onderzoek heeft tot doel om aan de hand van bekende gegevens de archeologische verwachting van het onderzoeksgebied te bepalen. Het booronderzoek dient vervolgens om de archeologische verwachting te toetsen en eventueel aan te vullen. De conclusie van het IVO leidt tot een aanbeveling met betrekking tot het te volgen traject.

1.5 Werkwijze

Voor het bureau-onderzoek werd gebruik gemaakt van Archis¹, geologische en bodemkundige kaarten, historisch-topografisch kaartmateriaal en diverse bronnen

¹Archeologische database van Nederland.

Afbeelding 1 Topografische kaart van de onderzoekslocatie en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 2 augustus 2005, bewerkt door A.J. Wullink.

op internet.

Om de uit het bureau-onderzoek naar voren gekomen archeologische verwachting te toetsen, werden op het onderzoeksterrein zes boringen gezet (afb. 4). Deze boringen werden verspreid over de locatie gezet om een juiste, algehele, indruk van de bodemopbouw te kunnen krijgen.

De boorkernen werden zorgvuldig uitgelegd, waarbij de opeenvolgende bodemlagen precies konden worden beschreven en opgemeten. Vervolgens werd de bodemopbouw per boring beschreven en werd er gelet op de aanwezigheid van archeologische indicatoren zoals aardewerkfragmenten, houtskool, fosfaatvlekken, vuursteen, natuursteen, verbrand leem en bot.

Voor het boren is gebruik gemaakt van een verlengbare edelmanboor met een diameter van 7 cm. Archeologisch interessante niveaus zijn bemonsterd. Deze monsters zijn gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 4 mm. Naast het boren is, voor zover mogelijk, een oppervlaktekartering uitgevoerd, bestaande uit het aflopen van het gehele terrein. De vondstzichtbaarheid was slecht door hoog opgeschoten gras.

2 Resultaten

2.1 Bureau-onderzoek

2.1.1 Geologie en bodem

De onderzoekslocatie ligt in het noordelijk zeekeleigebied (Berendsen 1997). Dit gebied heeft gedurende het gehele Holoceen onder invloed van de zee gestaan, die via de de Boorne, Hunze en Fivel ver landinwaarts kon dringen. Aan de randen van de getijddebekken, die in deze dalen ontstonden, ontwikkelden zich moerassen waarin veen werd gevormd. Dit veen werd vanuit de getijddebekken regelmatig overspoeld, waardoor een afwisseling van veen en klastische sedimenten ontstond (De Mulder et al. 2003). Vanaf 3000 BP verlandden de getijddebekken door opslibbing van de kwelders. Aan de zeezijde werden steeds jongere kwelderwallen gevormd, die ook steeds iets hoger kwamen te liggen.

De kwelderwallen zelf bestaan uit zand en zavel, de tussenliggende laagtes werden opgevuld met klei. Doordat de kwelderwallen slechts een enkele keer bij hoog water werden overstroomd, vormden ze een goede vestigingsplek voor mensen, die wierden opworpen om op te wonen. Ten noordoosten van de stad Groningen en rondom Zuidwolde bevindt zich het 'Woudgebied' dat in de Romeinse Tijd al werd bewoond, maar later door klei werd bedekt. Kenmerkend voor dit gebied is de dikke humeuze laag in de bovengrond, mogelijk door oxidatie van veen gevormd.

Vanaf de Vroege Middeleeuwen zijn er diverse inbraken van de zee (Hunze-, Fivel-, Ems- en Dollard-boezem, Lauwerszee, Middelsee), waardoor veel van de oude kwelderafzettingen en het veen werd geërodeerd. De voor erosie gespaard gebleven gebieden werden door klei afgedekt. De klei die op het veen werd afgezet is voor een deel instabiel van structuur en daardoor slecht doorlatend. Dit is de zogenaamde knip- of knikklei. Na 1200 n. Chr. wordt de nieuwe – door opslibbing van de kwelders ontstane – aanwas in de boezems en langs de kust bedijkt

monument	beschrijving	periode
280	huisterp	Middeleeuwen
283	huisterp	Romeinse Tijd – Late Middeleeuwen
5295	huisterp borg	IJzertijd – Late Middeleeuwen Nieuwe Tijd
5449	huisterp	Middeleeuwen
6866	huisterp	IJzertijd – Nieuwe Tijd
6868	huisterp	IJzertijd – Late Middeleeuwen
6898	nederzetting, onbepaald	IJzertijd
7153	huisterp	Middeleeuwen

waarneming	beschrijving	periode
238413	aardewerk, handgevormd	IJzertijd – Romeinse Tijd
300467	Streeppand-aardewerk/Ruinen-Wommels IV	IJzertijd – Romeinse Tijd
300499	wierde	Middeleeuwen
300502	aardewerk, onbepaald	Romeinse Tijd

Tabel 1 Archeologische monumenten en waarnemingen in de omgeving van de onderzoekslocatie

(Berendsen 1997).

Alle mariene afzettingen in het Groningse kleigebied worden, zonder verdere onderverdeling, tot de Formatie van Naaldwijk gerekend. Het onder de klei gelegen veen behoort tot de Formatie van Nieuwkoop.

Volgens de in Archis beschikbare bodemkaart worden er op de onderzoekslocatie kalkarme kleien aangetroffen, waarin zich een woud- of leekeerdgrond heeft ontwikkeld. Ten oosten van de locatie bevinden zich ook niet gerijpte tochteerdgronden en poldervaaggronden. Deze poldervaaggronden hebben zich ontwikkeld in knip- of knippige klei. Hieruit blijkt dat de onderzoekslocatie op de grens ligt van wat Berendsen (1997) het klei-op-veen gebied en het ‘Woldgebied’ noemt.

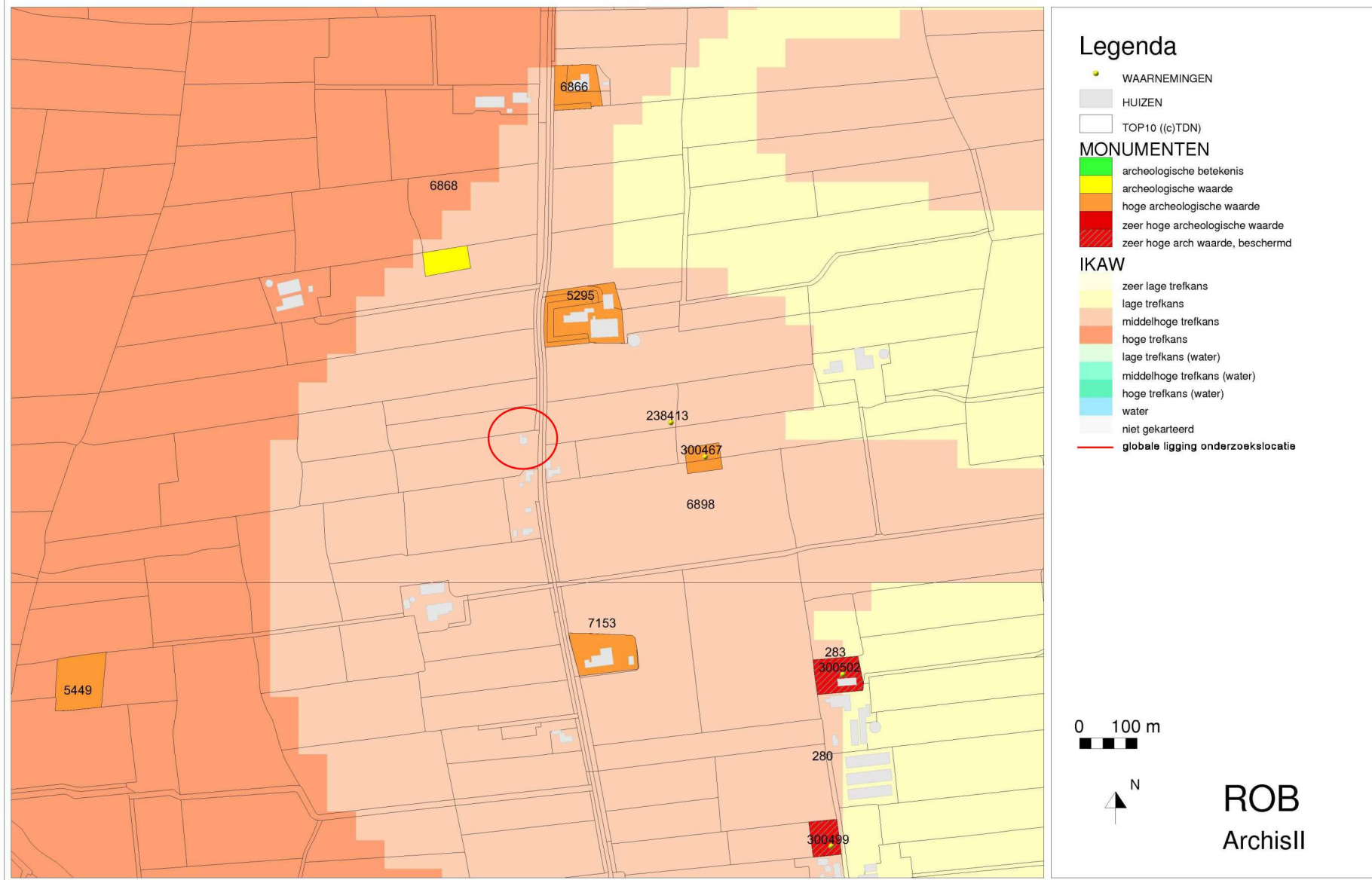
2.1.2 Archeologie en cultuurhistorie

Het klei-op-veen gebied heeft een hoge archeologische trefkans, het ‘Woldgebied’ een middelhoge tot lage trefkans. De onderzoekslocatie ligt in een gebied met een middelhoge trefkans, zoals is te zien op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW, 2e generatie; afb. 2) van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB).

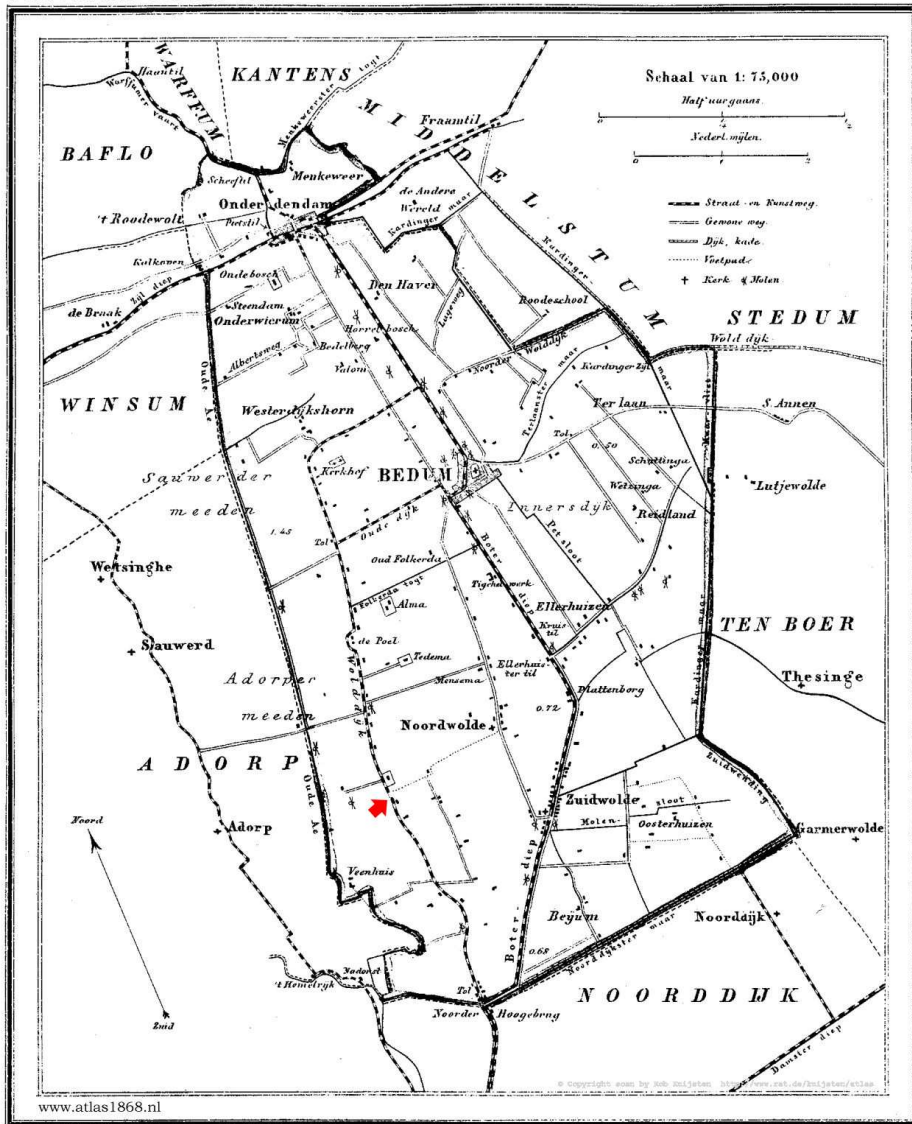
In de omgeving van de onderzoekslocatie bevinden zich diverse locaties met hoge tot zeer hoge archeologische waarde. Het betreffen verschillende huisterpen die vanaf de IJzertijd tot de Late Middeleeuwen zijn bewoond (tabel 1).

Op of nabij twee van de bovenstaande huisterpen is aardewerk uit de IJzertijd en de Romeinse Tijd aangetroffen (zie waarnemingen in tabel 1).

Op een kaartje van de gemeente Bedum uit 1868 is te zien dat de onderzoekslocatie in dat jaar nog niet is bebouwd (afb. 3).

Afbeelding 2 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) van de onderzoekslocatie en omgeving. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 2 augustus 2005.

5037 Bunders. 3800 Inwoners.

Afbeelding 3 Gemeente Bedum in 1868. De locatie van de onderzoekslocatie (onbebouwd) is met een rode pijl aangegeven. Bron: www.kuijsten.de/atlas, bewerkt door A.J. Wullink.

2.2 Booronderzoek

De bodem is van onder naar boven als volgt opgebouwd: de ondergrond bestaat uit een zwak siltige zandlaag, waarvan de top zich bevindt op ongeveer 1,45 m beneden maaiveld. Hierop ligt een laag die wordt gekenmerkt door afwisselend zand- en kleibandjes. Deze laag loopt door tot circa 1,30 m onder maaiveld. Op deze laag is een zwak siltige tot zwak zandige klei aangetroffen, die in de top brokjes puin en stukjes schelp bevat. Vanaf 0,80–0,40 m onder maaiveld begint de bouwvoor, die opvallend veel grof puin bevat.

Boringen 5 en 6 geven een iets afwijkend beeld, daar is tussen circa 0,60 en 1,35 m onder het maaiveld een bruine, matig humeuze klei aangetroffen. In boring 1 is sprake van puin tot 1,30 m beneden maaiveld, deze boring is recht voor de entree van de woning geplaatst en waarschijnlijk gezet in de ingraving van een nutsvoorziening.

3 Conclusies

Op een kwelderlaag, gekenmerkt door afwisselend zand- en kleibandjes is een laag knip- of knikklei afgezet. Deze loopt door tot ongeveer 50 cm onder het huidige maaiveld. De top van deze laag, de overgang naar de huidige bouwvoor bevat puinbrokjes en is te duiden als de voormalige bouwvoor. De wat hoge ligging van het terrein ten opzichte van de omgeving is het gevolg van een laag opgebrachte puinhoudende grond, die mogelijk samenhangt met de eerste historische bebouwing van het terrein, na 1868.

In boring 5 en 6 is een oude sloot aangeboord, wat de aangetroffen humushoudende klei in deze boringen verklaart. Volgens een mondelinge mededeling van de hoogbejaarde eigenaar van het terrein is deze sloot ongeveer 50 jaar geleden gedempt. Deze sloot vormde de voormalige perceelsgrens en was tevens de berm-sloot langs de westzijde van de Wolddijk.

In de boringen zijn geen aanwijzingen gevonden die duiden op archeologische sporen in het terrein.

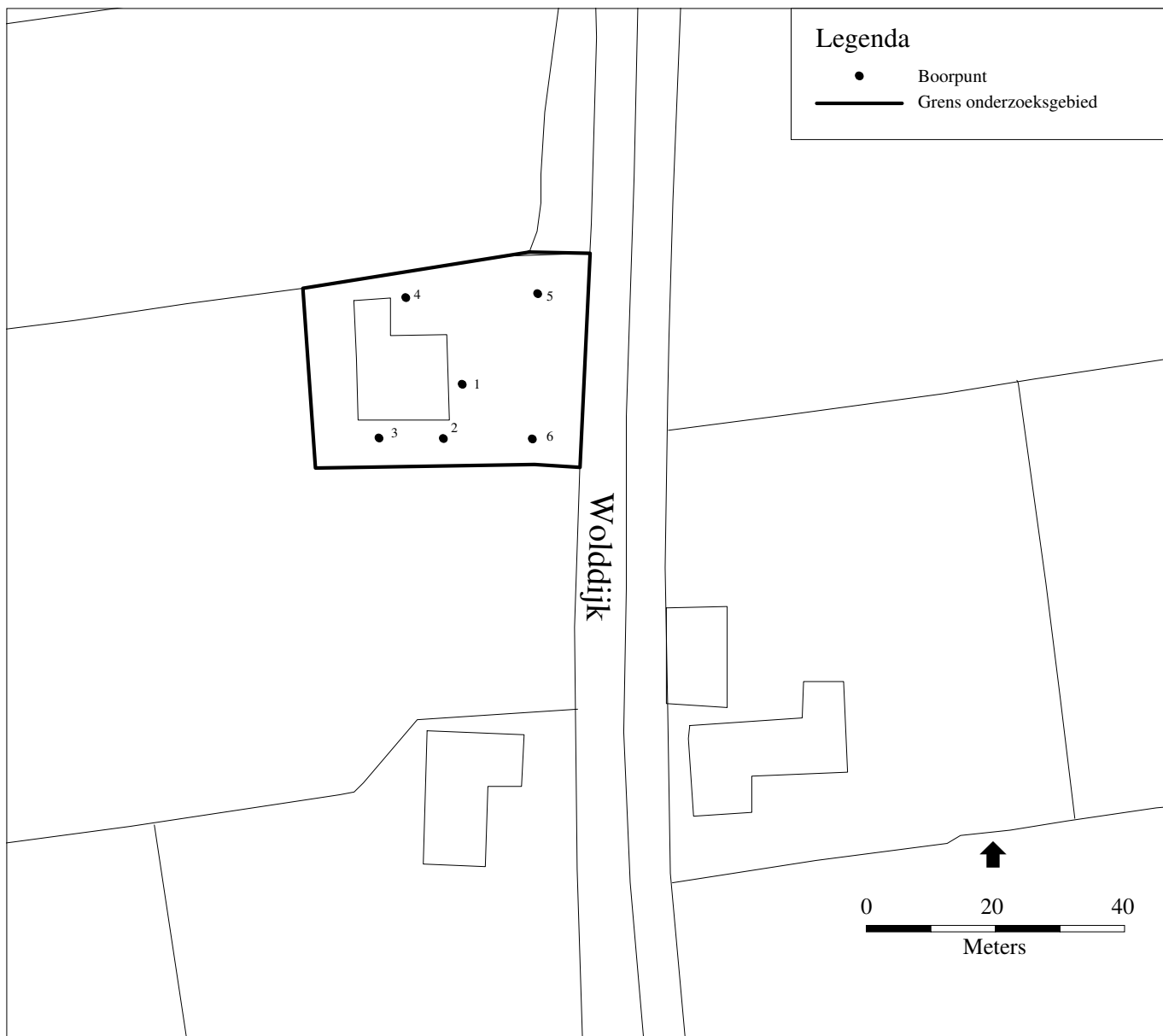
4 Aanbeveling

De data verkregen uit het de bureaustudie en de archeologische boringen geven geen aanleiding om vervolgonderzoek te adviseren. Mochten er tijdens toekomstige grondwerkzaamheden alsnog archeologische resten worden aangetroffen, dan dient dit onverwijld te worden gemeld aan de provinciaal archeoloog van Groningen.²

Literatuur

Berendsen, H.J.A., 1997. *Landschappelijk Nederland*. Assen (Fysische geografie van Nederland).

²Dr. H.A. Groendendijk, Postbus 630, 9700 AP Groningen. Tel: 050-3164291.

Afbeelding 4 Locatie van de boorpunten op het onderzoeksterrein. Kaart: J. Gerard.

Brandt, R.W. et al. (red.), 1992. *ARCHIS. Archeologisch Basis Register, versie 1.0.*
Amersfoort.

Mulder, E.F.J. de et al., 2003. *De ondergrond van Nederland.* Groningen/Houten.

Bijlage 1 Boorstaten

De afkortingen die in de tabel gebruikt worden:

BV	bouwvoor	Kz1	klei, zwak zandig	h1	zwak humeus
K	klei	Kz2	klei, matig zandig	h2	matig humeus
Ks1	klei, zwak siltig	Zs1	zand, zwak siltig		
Ks2	klei, matig siltig	g1	zwak grindig		

boring 1

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
40	BV	h2	geleidelijk	bruin	veel grof puin
50	Kz1	h2	geleidelijk	bruin	puinbrokjes
130	Kz1	h2	geleidelijk	lichtbruin	schelp- en puinbrokjes
135	K	h2	geleidelijk	zwartbruin	
145	Kz1		scherp	lichtgrijs	klei met zandlaagjes
200	Zs1			grijs	

boring 2

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
50	BV	h2	geleidelijk	bruin	veel grof puin en beton
80	Kz1	h1	geleidelijk	bruingrijs	puinbrokjes
100	Ks2		geleidelijk	grijs	
120	Ks1		geleidelijk	blauwgrijs	klei met zandlaagjes
200	Kz1			blauwgrijs	

boring 3

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
80	BV	h1	geleidelijk	bruin	grof puin en rommel
130	Kz2		geleidelijk	grijs	
150	Ks1		geleidelijk	grijs	klei met zandlaagjes
200	Zs1			blauwgrijs	rietwortels

boring 4

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
45	BV	h2	geleidelijk	bruin	grof puin
62	Kz1		geleidelijk	lichtgrijs	vlekkerig, puinspikkels
70	Kz1		geleidelijk	grijs	klei met zandlaagjes
120	Ks1		geleidelijk	grijs	
125	Kz1		geleidelijk	blauwgrijs	roestig
180	Kz2		scherp	blauwgrijs	zandlaagjes, rietwortels
200	Zs1			grijs	

boring 5

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
60	BV	h2	geleidelijk	bruin	grof puin
125	Ks1	h2	scherp	bruin	vlekkerig, slootvulling
160	Kz1	h1	geleidelijk	grijs	
200	Zs1			grijs	schelpspikkels

boring 6

<i>diepte</i>	<i>lithologie</i>	<i>extra</i>	<i>grens</i>	<i>kleur</i>	<i>opmerkingen</i>
32	BV	h2	geleidelijk	bruin	grof puin
80	Ks1	h2	scherp	bruingrijs	puinspikkels, rommelig
105	Kz1	h1	geleidelijk	grijs	rommelig
135	Ks1	h2	scherp	bruingrijs	slootvulling
155	Kz2		geleidelijk	grijs	klei met zandlaagjes
200	Zs1			grijs	

Bijlage 2 Periodisering

De onderstaande tabel geeft een vereenvoudigde archeologische tijdsschaal (conform Brandt et al. 1992).

Periode	
Paleolithicum	8800 v. Chr. en eerder
Mesolithicum	8800–4900 v. Chr.
Neolithicum	5300–2000 v. Chr.
Bronstijd	2000–800 v. Chr.
IJzertijd	800–12 v. Chr.
Romeinse Tijd	12 v. Chr. – 450 n. Chr.
Vroege Middeleeuwen	450–1050 n. Chr.
Late Middeleeuwen	1050–1500 n. Chr.
Nieuwe Tijd	1500 n. Chr. tot heden